

ГЕОЛОГІЧНІ ПАМ'ЯТКИ ТА МУЗЕЇ / GEOLOGICAL MONUMENTS AND MUSEUMS

УДК

В.В. Яковлева, М.С. Ковальчук

ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ МУЗЕЮ КОШТОВНОГО ТА ДЕКОРАТИВНОГО КАМІННЯ. ІСТОРИЧНО-НАУКОВІ АСПЕКТИ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «МІНЕРАЛЬНО-СИРОВИННІ БАГАТСТВА УКРАЇНИ: ШЛЯХИ ОПТИМАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ»

У статті подано короткі відомості про історію утворення музею Коштовного і декоративного каміння та відомості про започаткування музеєм науково-практичної конференції «Мінерально-сировинні багатства України: шляхи оптимального використання». В історичному аспекті висвітлено організаційно-наукові точки зору конференцій, які відбулися протягом 2008-2021 років.

Ключові слова: музей «Коштовного та декоративного каміння», конференція «Мінерально-сировинні багатства України: шляхи оптимального використання», історія започаткування та проведення.

Музей коштовного і декоративного каміння належить до числа відомих закладів, присвячених геологічній тематиці. Колекція представлених в ньому зразків з Волинського родовища камерних пегматитів, корисних копалин природно-сировинної бази України та мінералів і гірських порід з родовищ світу заслужено отримала статус унікальної. Це зібрання, що стало результатом багаторічної клопіткої праці місцевих фахівців і просто численних прихильників природи. Музей має тривалу історію становлення і розвитку.

Початок всьому було покладено ще в другій половині XIX ст., коли відомими науковцями, дослідниками, в числі яких Г.І. Осовський, Л.Л. Іванов, С.В. Бельський, вперше звернуто увагу на геологічні особливості Волині. Предметом вивчення стали знайдені біля сіл Гута-Потіївка та Писарівка Житомирського повіту нагромадження кременів та кварцу. Дещо пізніше ці зразки були доповнені знахідками топазу і берилу, першовідкривачем яких став Г.І. Осовський, що в статті 1867 року під назвою «Геолого-геогностичний нарис Волинської губернії» зробив наголос на важливості відкритого родовища. Після цих подій почала зростати цінність отриманих на родовищі мінералів і порід, що стають експонатами ряду приватних колекцій, але про створення зібрання певної колекції на місці робіт поки ще не йшлося.

У 1931 році вперше біля сіл Писарівка, Вишняківка почалась розробка пегматитів розвідувально-видобувною партією Українського геолого-розвідувального тресту з метою видобутку топазів. У цей час виникло питання про доцільність організації в районі стаціонарної колекції мінералів та порід. Така музейна колекція була створена на базі партії в селі Писарівка, ініціаторами створення якої були В.П. Амбургер і Б.О. Гаврусевич.

Дане зібрання можна вважати попередником теперішнього музею, першою спробою наочної демонстрації мінералів Волині. Перешкодою розвитку музею стала Друга світова війна, що не залишила по собі ні музею, ні його експозиції.

Проте вже перший після окупації 1944 рік став початком відновлення пошуково-розвідувальної та видобувної діяльності на Волинському родовищі камерних пегматитів. Продовження також отримала і наукова діяльність з метою посилення вивчення та експлуатації в подальшому пегматитових тіл. Тому на початку 50-х років Інститутом геологічних наук АН УРСР була зорганізована чергова група вчених, завдяки яким побачила світ монографія «П'єзокварцові пегматити Волині». Співробітниками Київського та Львівського університетів досліджувались властивості й умови утворення кристалів моріону, топазу із пегматитів.

Як наслідок, знову постало питання відновлення втраченого музею, щоправда про його повноцінність говорити було ще зарано. Причина цьому – відсутність ресурсів для облаштування та впорядкування колекції, і головна перешкода – не було належного приміщення. Тому місцем для зберігання експонатів тривалий час слугували ящики та сейфи геологів. Проте все це аж ніяк не було перешкодою для фахівців та робітників рудника «Волинський», які були в душі ентузіастами та віддавали себе справі створення музею, його наповненню новими зразками. Така діяльність дала результати в 1951 році: у приміщенні новозбудованого будинку був відкритий мінералогічний музей.

Колекція була зосереджена в одній великій кімнаті, а експонати розміщувались на спеціальних саморобних постаментах та вітринах. Такі досить скромні умови і можливості аж ніяк не могли применшити ваги цієї події і самої експозиції. Вже тоді представництво в ній мінералів та гірських порід було значним та фахово скомпонованим. Зокрема, демонструвалися кристали димчастого кварцу, моріону, гірського кришталю, топази світло-рожевого і блакитного кольорів, польові шпати, слюда, а також багато інших мінералів. Статус колекції був визначений і зареєстрований у 1958 році Житомирським обласним управлінням культури як «Мінералогічний музей на громадських засадах».

Музей стає складовою частиною тематичної партії ВО «Західкварцсамоцвіти» Міністерства геології СРСР – у об'єднання під такою назвою було трансформовано в 1977 р. рудник «Волинський», яке продовжило роботи з видобутку та переробки п'єзокварцу, дорогоцінного та напівдорогоцінного каміння не лише на території України, а й сусідніх Білорусії та Молдові.

Таке широке поле діяльності місцевих геологів, що дозволяло постійно поповнювати зібрання новими зразками за рахунок освоєння нових родовищ, поступово перетворювало колекцію у повноцінний комплексний мінералогічний музей. За його експонатами можна було з легкістю дослідити багатий трудовий шлях чисельного колективу об'єднання. Адже з місць, де проводились роботи, геологи підприємства привозили цікаві зразки бурштину, родоніту, опалу, мармурового оніксу, обсидіану. Проте основу і головну цінність музею тоді, як і зараз, становили зразки, зібрані під час робіт на місцевому Волинському родовищі камерних пегматитів. Тому головний принцип існування музею, як демонстрація природних ресурсів Волині, було дотримано.

Поступово музей перестає бути закритим, спеціалізованим і недоступним для широкого загалу, яким він був тривалий час в силу політичних обставин та державного значення проваджуваних на родовищі робіт. Не варто вже було приховувати багате цілісне зібрання мінералів від спраглих до вражень шанувальників мінералогії, а, навпаки, настав час завойовувати авторитет у поважному колі геологів. Першими сюди проторували шлях в 1984 році міжнародна група вчених-геологів, членів XXVII Геологічного конгресу (Москва), а в 1993 р. – учасники Міжнародного геологічного симпозіуму «Intergems-93» (Прага). Свої емоції та захоплення від музею вони залишили у книзі відгуків, наділивши його такими епітетами як «казковий, ні з чим незрівнянний музей» (Дж. Гарвін, університет Брауна, США), «розкішність зразків, які ми навряд чи побачимо в іншому місці» (професори Шат і Джін Агрел, Великобританія). А далі колекція перетворюється вже на постійний пункт призначення в навчально-пізнавальних маршрутах геологів, студентів, школярів.

Ще більшому захопленню представленими у музеї кристалами зеленого берилу, аквамарину, рожевого і поліхромного топазів, димчастого кварцу, моріону, гірського кришталю, флюориту, гетиту, чорного опалу сприяв той факт, що нарешті колекція отримала належне їй по праву місце зберігання. Адже в 1992 році експонати було переміщено у двоповерховий спеціально відремонтований будинок, де вони зберігаються в даний час, зайнявши більш гідну для такої поважної колекції площу – сьогодні це п'ять просторих залів, кожен з яких, завдяки продуманій і кваліфікованій систематизації зразків,

присвячений окремій тематиці. Розширення колекції новими зразками, яких на сьогодні налічується вже близько 3000 і які репрезентують геологічні утворення України, Європи, Америки та Африки, відбувається постійно.

Колекція вже давно заслуговувала на те, щоб бути відзначеною на державному рівні, для підтвердження отриманого від відвідувачів реноме унікального по наповненню та непересічного за змістом закладу ще й офіційним підвищенням свого статусу. Така подія відбулася в 1996 р., коли згідно постанови Кабінету Міністрів України №1485 на основі колекції мінералів та гірських порід мінералогічного музею підприємства «Кварцсамоцвіти» було створено «Музей коштовного і декоративного каміння», підпорядкований Міністерству фінансів України. У 2001 році постановою КМУ №1709 присвоєно музею статус «Науковий об'єкт, що становить національне надбання України». Цим документом музей фактично було поставлено в ряд одиничних у своїй кількості та великій значимості закладів подібного типу.

Таке визнання поклало на Музей і суттєві додаткові вимоги, серед яких окремим пунктом значиться широке коло завдань, головними з яких є подальше збільшення мінералогічної бази із Волинського родовища камерних пегматитів та світу, забезпечення надійного збереження, організація науково-дослідницької роботи, освітньо-пропагандистський спектр діяльності, популяризація геологічних знань, відповідність сучасним вимогам.

Музей виходить на вищий рівень популяризації закладу: обласні органи виконавчої влади використовують експозицію колекції музею як наочний спосіб представлення туристичної привабливості та перспектив туризму в області та державі. Музей став головною частиною відвідування Волинського родовища пегматитів науковцями, студентами, делегаціями спеціалістів з багатьох країн світу, набув визнання, згадується в мінералогічних енциклопедіях світу, є основною частиною комплексу «родовище-колекція».

Таким чином, музей має тривалу історію становлення і розвитку, продовжує далі активно просуватись у напрямку розширення і збагачення колекції, збільшення його наукової та пізнавальної функцій, популяризації та виходу на якісно новий рівень.

Одним з таких нових рівнів є організація і проведення конференції «Мінерально-сировинні багатства України: шляхи оптимального використання», яка була започаткована у 2008 році. Тоді, у 2008 році, була невелика кількість учасників: це працівники музею; геологи-пенсіонери, що працювали на Волинському родовищі камерних пегматитів; місцеві краєзнавці. Було вирішено щорічно на базі музею проводити науково-краєзнавчу конференцію «Мінерально-сировинні багатства України: шляхи оптимального використання»

та надати їй статус всеукраїнської. Основною метою проведення конференції була популяризація музею. Проте конференція мала й другу основну функцію: в професійному колі учасників розглянути досягнення та проблемні питання геологічної галузі, спробувати визначити роль і місце вітчизняної музейної справи в світлі світових тенденцій.

До організації вже другої конференції в 2009 році працівники музею підійшли більш виважено. Були заздалегідь розіслані запрошення, а до початку конференції був виданий збірник її матеріалів, який був надрукований у музеї [1]. Перший збірник матеріалів конференції містив 16 наукових доповідей. Це статті працівників музею, викладачів Житомирського державного університету імені І. Франка, студентів Житомирської філії Київського Інституту бізнесу і технологій, місцевих краєзнавців та школярів. Тематика представлених у збірнику матеріалів стосувалась музейної справи, історії створення ДУ «Музей коштовного і декоративного каміння», організації та проблем краєзнавства і туризму, ролі молоді в краєзнавчих дослідженнях регіону, геолого-мінералогічних аспектів Волинського родовища пегматитів, екологічних наслідків аварії на ЧАЕС та ін. [1].

Рис. 1. Учасники другої науково-краєзнавчої конференції.
У Президії (зліва направо): Л. Власюк, Л. Рещенко, С. Дехтяренко, В. Яковлева

У 2010 році тематика роботи конференції охоплювала три напрямки: мінерально-сировинна база України, надра Житомирщини та рекреаційно-

туристичний потенціал регіону. Збірник матеріалів конференції налічував 25 наукових статей присвячених: актуальним проблеми використання мінерально-сировинних ресурсів України, Пержанському родовищу берилію, питанням морфології кристалів міді Волині, історичним аспектам докембрійських алмазів Волині, питанням бурштиноносності території України та деяких регіонів Росії, стану і перспективам розвитку мінерально-сировинної бази каолінів України, мінеральному царству Кримської мінералогічної провінції, унікальності і неповторності берилів родовищ України та світу, потенціалу використання польовошпатової сировини, різновидам кварцу різних генерацій з камерних пегматитів Волині, розсипним родовищам Житомирщини та технологіям видобутку ільменітової сировини, проблемам освоєння торфових родовищ Житомирщини, оцінці стану та перспективам рекреаційного розвитку рекреаційно-туристичного господарства України, методичному забезпеченню діяльності музеїв при навчальних закладах, окремим туристичним маршрутам та ін. [2].

У 2011 році тематичні напрямки роботи конференції поповнилися напрямком «Музейний аспект вивчення мінеральних ресурсів». Збірник матеріалів конференції налічував 25 наукових статей присвячених питанням: мінеральних ресурсів глин України, геологічної будови Верхньострутинського родовища кам'яних солей, фософритиносності та літологічним особливостям палеогенових відкладів Канівського Придніпров'я, мінерально-сировинної бази нижньокрейдових континентальних відкладів північного схилу центральної частини Українського щита, мінерального складу алювіальних відкладів сучасних водотоків басейну річок Чорний та Білий Черемош, мінералогії халцедону України, мінералогії франколіту з верхньоведських утворень Поділля, мікроморфології, анатомії та хімічного складу самородка міді з вендських вулканітів Волино-Подільської мінералогічної провінції, мінералогічним особливостям викопних смол карпатського регіону, геомологічним характеристикам яшм мису Фіолент, нестійких до вивітрювання фаз у лабрадоритах Українського щита, впливу анізотропії на природні властивості каменю, методів дослідження та контролю якості поверхні виробів з декоративного каменю, комп'ютерних технологій дослідження просторових характеристик габроїдних тіл, туристичних маршрутів, проблем і перспектив розвитку музейної справи в Україні, характеристики окремих експозиції музеїв України та світу та ін. [3].

У 2012 році тематика конференції знову розширюється шляхом включення екологічного напрямку «Екологічні проблеми навколишнього середовища». Збірник матеріалів конференції налічував 29 наукових статей присвячених

питанням: динаміки використання і перспектив розвитку ринку природного каменю, мінералогічних особливостей полігаліту в міоценових галогенних формаціях Передкарпатського прогину, формування ореолів індикаторних мінералів кімберлітів, мінералогії ювелірного кварцу з гідротермальних жил Донецької складчастої області, фанеразойського палеоалювіального седиментогенезу в межах Українського щита, геологічного контролю за дослідженням і використанням надр, екологічних проблем Хмельницької області, геологічних пам'яток Закарпаття, проблемам та перспективам розробки деяких титан-цирконієвих родовищ, зміни декоративності природного каменю при впливі на нього агресивного середовища, оптичного контролю стану масиву природного каменю на основі цифрової обробки фотознімків, характеристики певних геологічних маршрутів та використання геоінформаційних систем для геологічного туризму, енергетичних властивостей мінералів та їх використання для оздоровлення людини та ін. [4].

Збірник матеріалів шостої всеукраїнської науково-краснознавчої конференції «Мінерально-сировинні багатства України: шляхи оптимального використання», яка відбулася у 2013 році містив 27 наукових статей присвячених питанням: перспектив території Волині на виявлення промислових покладів бурштину, золотоносності та мінералогії золота з Українських Карпат та Канівського Придніпров'я, алмазоносності кімберлітів України, характеристики залягання та поширення карбонатно-теригенних відкладів баденію та сармату (середнього-верхнього міоцену) центральної частини Волино-Поділля, геолого-технологічного моделювання Злобицького родовища, природних та техногенних чинників впливу на якість видобутої сировини на родовищах облицювального каменю, аналізу обсягів утворення і шляхів переробки некондиційної будівельної кам'яної сировини Житомирської області, внеску академіка О.Є. Ферсмана у дослідженні мінеральних багатств Житомирщини, організації та проведення краснознавчої екскурсії з учнями, висвітлення геологічних маршрутів у Житомирській та Вінницькій областях та ін. [5].

Протягом 2014-2017 років в історії проведення конференції був складний період. Установа не мала можливість проводити наукові заходи через низку причин (фінансові обмеження, соціально-політичні процеси).

Після чотирирічної перерви, у 2018 році, на допомогу Музею коштовного і декоративного каміння прийшли науковці з Українського мінералогічного товариства. Статус конференції у 2018 році змінився з науково-краснознавчого на науково-практичний.

Рис. 2. Президія шостої науково-краєзнавчої конференції.
Зліва направо: І. Жуковець, О. Однороченко, В. Яковлева, Л. Власюк

Рис. 3. Учасники шостої науково-краєзнавчої конференції

Співорганізаторами конференції виступили ДУ «Музей кошовного і декоративного каміння» Міністерства фінансів України, Українське мінералогічне товариство, ГО «Спілка геологів України». Надали інформаційну підтримку конференції та безпосередню взяли участь у ній представники компаній System Solution та Leuca Geosystems. Музей відразу відчув надійну руку підтримки нових друзів, які до вже спільної тепер справи додали свій творчий запал, організаторські здібності, професійні знання та науково-практичний підхід. Конференція набула нового якісно високого гатунку, зокрема, виріс загальний рівень наукової дискусії, підвищилась цінність запропонованих до обговорення питань, створились реальні можливості для їх практичного втілення, кількісно збільшилось та географічно розширилось число учасників заходу. Конференція стала подією, яка об'єднала нові розробки та здобутий роками досвід теоретичної та практичної роботи. Дослідницькі пошуки молодих вчених-початківців та корисні поради їх поважних старших колег стали своєрідним містком між досягненнями вітчизняної науки та новаторськими ідеями теперішніх поколінь геологів.

У роботі конференції взяли участь академік-секретар відділення наук про Землю НАН України, директор Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка НАН України О.М. Пономаренко, академік НАН України, директор Інституту геологічних наук НАН України П.Ф. Гожик, почесний Президент Українського мінералогічного товариства професор В.І. Павлишин, віце-президент Українського-мінералогічного товариства М.С. Ковальчук, секретар Українського-мінералогічного товариства В.М. Бельський, Голова правління ГО «Спілка геологів України» Г.А. Лівенцева, представник Навігаційно-геодезичного центру Є.П. Пашкевич, представник компанії «Елміз» (офіційного дистриб'ютора Leuca Geosystems в Україні) В.А. Гандзюк, а також науковці Інституту геологічних наук НАН України, Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка НАН України, ДНУ «Центр проблем морської геології, геоекології та осадового рудоутворення» НАН України, ДУ «Інститут геохімії навколишнього середовища» НАН України, Інституту географії НАН України, Інституту фізики напівпровідників імені В.Є. Лашкарьова НАН України, Інституту геології рудних родовищ, петрографії, мінералогії і геохімії РАН; науково-педагогічні працівники, аспіранти, студенти Національного університету «Києво-Могилянська академія», Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Львівського національного університету імені Івана Франка, Житомирського державного технологічного університету, Національного авіаційного університету, Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, Криворізького національного

університету, Національного університету водного університету та природокористування; співробітники геологічних музеїв ДУ «Музей кошового і декоративного каміння» і Національного науково-природничого музею НАН України, представники приватних компаній з України.

Змінилися напрями роботи конференції, зокрема, у цьому році конференція працювала за такими напрямками: мінерально-сировинні багатства України та шляхи їх оптимального використання; музейний аспект дослідження і збереження мінералів та гірських порід; інженерно-геодезичні роботи та маркшейдерська справа; моніторинг, охорона та використання земель, порушених гірничими виробками; геологічні пам'ятки природи та туристично-рекреаційний потенціал.

Під час роботи конференції відбулася презентація наукового видання «Бурштиновий промисел Прип'ятського басейну: історія, розвідка, видобуток» авторів В. Панченка, К. Деревської, В. Яковлевої та Атласу «Мінерали України» підготовленого Інститутом геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка НАН України та Українським мінералогічним товариством.

У холі музею працювала виставка сучасного електронно-геодезичного обладнання, яке використовується при інженерно-геологічних та маркшейдерських вишукуваннях.

Збірник матеріалів сьомої конференції вже мав потужну редакційну колегію, яка нараховувала 7 докторів наук і був затверджений до друку ухвалою Президії Українського мінералогічного товариства. Збірник матеріалів конференції налічував 30 наукових статей, які висвітлювали результати дослідження: унікального мінералогічного об'єкту – Пержанського рудного вузла; алмазних багатств України; генетичних і морфологічних особливостей мінералів групи кварцу вендських трапів Волино-подільської плити; типоморфних особливостей золота з рудних тіл Сергіївського родовища; мінерального складу рудної товщі та типоморфізму розсипоутворювальних мінералів Краснокутського рідкіснометально-титанового розсипу; проблем освоєння та перспектив нарощення мінерально-сировинної бази графіту; мінерального і хімічного складу звітних фосфор-титанових руд Кропивнянського родовища; оптимального використання пірофіліту; резервних фондів музею рудних формацій; аспектів збереження типових зразків мінералів та колекцій кернавого матеріалу; проблем відновлення моніторингу родовищ кам'яної солі; зміни площі земельних ділянок і технологічних водних об'єктів під кар'єрами на підставі аналізу різночасових космічних знімків; природного самоочищення геологічного середовища, забрудненого нафтопродуктами; геолого-туристичного потенціалу Рівненської області; геологічних маршрутів

вихідного дня; проблем переробки та утилізації тонкодисперсних відходів каменеобробних підприємств; використання радарних супутників для моніторингу зміщень земної поверхні та ін. [6].

Після завершення Пленарного засідання учасники конференції ухвалили рішення, яке було скріплене підписами і печатками співorganizatorів конференції та ознайомилися з експозицією «Музею коштовного і декоративного каміння». Після цього учасники здійснили екскурсію на відвали Волинського родовища пегматитів і відпрацьований затоплений кар'єр.

Слід зазначити, що ухвала рішень конференції, скріплене підписами і печатками співorganizatorів та екскурсії на геологічні об'єкти стали невід'ємними складовими наступних конференцій.

У 2019 році до організації конференції долучилися Інститут геологічних наук НАН України; Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення імені М.П. Семененка НАН України.

Перед початком конференції її учасники відвідали два кар'єри гранітів, ознайомилися з геологічною будовою родовища, петрографічними та декоративними характеристиками гранітів, виробництвом і продукцією ТОВ «Західнерудпром» і ВАТ «Лезниківський кар'єр».

У роботі конференції взяли участь академік-секретар відділення наук про Землю НАН України, директор Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка НАН України О.М. Пономаренко; академік НАН України, директор Інституту геологічних наук НАН України П.Ф. Гожик; почесний Президент Українського мінералогічного товариства, професор В.І. Павлишин; віце-президент Українського мінералогічного товариства професор М.С. Ковальчук; Голова правління ГО «Спілка геологів України» Г.А. Лівенцева, представники селищної влади, а також представники 26 організацій, серед яких установи НАН України (Інститут геологічних наук НАН України, Київ; Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка НАН України, Київ; Інститут географії НАН України, Київ); вищі навчальні заклади Києва, Львова, Кривого Рогу, Харкова, Житомира; виробничі організації Львова, Літина, Калуша, Луцька, Іршанська, а також представники (заочно) РАН (Росія) і Новосибірського державного університету.

Як і у попередні роки до початку конференції був виданий збірник матеріалів конференції. Збірник матеріалів восьмої конференції був надрукований за ухвалою Вченої ради Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення імені М.П. Семененка НАН України.

Рис. 4. Президія сьомої науково-практичної конференції.
Зліва направо: П. Гожик, О. Пономаренко, Г. Лівенцева, М. Ковальчук,
В. Яковлєва

Рис. 5. Учасники сьомої науково-практичної конференції на пленарному засіданні.

Рис. 6. Учасники сьомої науково-практичної конференції перед входом у музей

Рис. 7. Автори наукового видання «Бурштиновий промисел Прип'ятського басейну: історія, розвідка, видобуток» у залі музею. Зліва направо: К. Деревська, В. Панченко, В. Яковлева

Рис. 8. Учасники екскурсії на відвалах Волинського родовища пегматитів

Рис. 9. Учасники конференції перед пам'ятним знаком на честь 120-річчя з дня відкриття Лезниківського родовища гранітів

Рис. 10. Президія восьмої науково-практичної конференції.
Зліва направо: П. Гожик, В. Павлишин, О. Пономаренко, Г. Лівенцева,
М. Ковальчук, В. Яковлева

Збірник матеріалів конференції містив 30 наукових статей, які висвітлювали результати дослідження: змістовної та ідеологічної структури сучасної металогенії; палагоніту із гетерогенних брекчій Кухотсько-Серхівської ділянки; червоноколірних відкладів дністерської серії у природних відслоненнях та об'єктах культурної спадщини; фізико-хімічних особливостей важких мінералів Самотканської групи розсипів; перспектив видобутку метану вуглепородних масивів; впливу температури на кристаломорфологію топазу і берилу з камерних пегматитів Коростенського плутону; рідкіснометалевої мінералізації в сієнітах Пржанського берилієвого родовища; розсипів Харківського розсипного району; нафтогазового потенціалу Закарпатського прогину; типоморфних особливостей самородного золота з кори вивітрювання родовища Балка Золота; золотоносності лівих притоків Дністра; ролі ліквідаційних процесів в утворенні родовищ *REE* і *Zr*; комплексної рудоносності Капітанівського масиву; перспектив розвитку калійної промисловості Передкарпаття; стану і перспективи рекреаційного використання буглівських верств (міоцен, неоген) Тернопільської області; визначення газогенераційного потенціалу менілітових сланців Українських Карпат термодинамічними методами; мінералогічних особливостей суглинків Соснівського родовища (Вінницька область; п'єзооптичного кварцу Волинського родовища; історії Іршанського ГЗК та селища Іршанська; ролі польського геолога Станіслава Малковського у розвитку музейної справи; проблеми раціонального використання природо-ресурсного потенціалу Житомирщини; правових аспектів

класифікації геологічних пам'яток; моніторингу мікрогеодинамічних і електродинамічних процесів у місцях видобутку мінеральних покладів [7].

Тут також містяться публікації про мінералогічний музей імені Володимира Вернадського при Інституті геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка НАН України; колекції бурштину у геологічних музеях України; шкільний міні музей; спеціалізовані кабінети географії як одну з форм дослідження і збереження зразків корисних копалин; шкільний міні музей та ін. [7].

Рис. 11. Учасники восьмої науково-практичної конференції на пленарному засіданні.

Після пленарних доповідей учасники конференції ознайомилися з експозицією «Музею коштовного і декоративного каміння» та здійснили екскурсію на відвали Волинського родовища пегматитів. На відвалах родовища учасників конференції ознайомили з його геологічною будовою й історією розробки.

У 2018 та 2019 роках комфортний автотранспорт учасникам конференції для проїзду Київ – смт. Хорошів і у зворотному напрямку та на геологічні об'єкти був наданий співорганізатором і спонсором конференції ГО «Спілка геологів України».

Рис. 12. Учасники восьмої науково-практичної конференції на відвалах Волинського родовища пегматитів

Дев'ята науково-практична конференція відбулася в умовах поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, через яку значна частина бажаючих взяти участь в роботі конференції не змогла приїхати у смт Хорошів. До організаторів конференції у 2020 році доєдналася ГО «Спілка буровиків України», і її очільник Вдовиченко А.І. безпосередньо взяв участь у роботі конференції.

Перед початком конференції її учасники відвідали Коростишівський каньйон поблизу містечка Коростишів, де ознайомилися з геологічною будовою родовища та облаштуванням зони рекреації після його відпрацювання.

У роботі конференції взяли участь голова Хорошівської райдержадміністрації Стужук А.В., голова Хорошівської селищної ради Столярчук В.В., голова Хорошівської районної ради Ющенко А.П.; директор ДУ «Музей коштовного і декоративного каміння» Яковлєва В.В.; академік Академії технологічних наук України, Президент ГО «Спілка буровиків України» Вдовиченко А.А., віце-президент Українського мінералогічного товариства, завідувач відділу Інституту геологічних наук НАН України, доктор геологічних наук, професор Ковальчук М.С.; представники установ Національної академії наук України (Інститут геологічних наук, м. Київ; Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення імені М.П. Семененка, м. Київ; Інститут географії, м. Київ; Інститут геотехнічної механіки ім. М.С. Полякова, м. Дніпро; ДУ «Науковий центр гірничої геології, геоecології та розвитку інфраструктури, м. Київ; ДУ «Науковий центр аерокосмічних досліджень Землі Інституту геологічних наук

НАН України», м. Київ); установ Міністерства освіти і науки України (Донецький Національний Технічний Університет, м. Покровськ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ; Криворізький національний університет, м. Кривий Ріг; Криворізький природничо-науковий ліцей, м. Кривий Ріг; Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів; Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, м. Одеса; Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль; Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків); інших установ (Академія технологічних наук України, ДУ «Музей коштовного і декоративного каміння», смт. Хорошів), виробничих організацій (Житомирська геологічна експедиція, смт. Нова Борова; Дніпропетровська геофізична експедиція «Дніпрогеофізика», м. Дніпро; ТОВ «Укрбуррозвідка», смт. Нова Борова) та громадських організацій (ГО «Спілка буровиків України»), а також представники засобів масової інформації.

Збірник матеріалів конференції містив 24 наукові статті, в яких висвітлено результати дослідження: завдань мінералогії відповідно до вимог часу; мінералогічної спеціалізації та мінералогічного районування Волинського мегаблоку Українського щита; чорних пляжних пісків Приазов'я; магнезиту Дніпропетровської області; властивостей аметисту Першотравневого родовища Криворізького басейну; літогенезу під впливом автоколивальних пружних хвиль і статичних електричних полів; застосування комплексу з гідротранспортом керну при розвідці розсипних родовищ; літолого-фаціальних умов та міденосності морської червоноколірно-теригенної субформації Передкарпатського прогину; мінералогічних типів і показників технологічних досліджень золотовмісної кори вивітрювання рудопрояву Квітка; геохімічних особливостей доломітів зони зчленування Донбасу із Приазовським мегаблоком; потенціалу гідромінеральних ресурсів Тернопільщини; використання сапропелітового вугілля Львівсько-Волинського кам'яновугільного басейну в якості компоненту шихти для коксохімічного виробництва; можливостей використання жильного кварцу України; техногенних ландшафтів вуглевидобувних підприємств України; зміни площі порушеного видобутком корисних копалин геологічного середовища та якості рекультивації порушених земель з використанням різночасових космознімків; геологічних пам'ятників природи та необхідності державної реєстрації об'єктів геологічної спадщини (як головної умови їх збереження та популяризації); об'єктів екскурсії вихідного дня та ін. [8].

Рішенням конференції було одностайно схвалено змінити її статус на міжнародний.

Після пленарних засідань відбулися традиційні екскурсії у виставкові зали музею та на відвали Волинського родовища пегматитів.

Рис. 13. Учасники конференції на Коростишівському каньйоні

Рис. 14. Члени президії дев'ятої науково-практичної конференції. Зліва направо: А. Стужук, А. Ющенко, М. Ковальчук, В. Яковлєва

Рис. 15. Голова Хорошівської селищної ради вітає директора музею В. Яковлєву з відкриттям дев'ятої науково-практичної конференції.

Рис. 16. Учасники дев'ятої науково-практичної конференції на пленарному засіданні.

Рис. 17. Учасники конференції перед початком екскурсії у музеї коштовного і декоративного каміння

Рис. 18. Екскурсію для учасників конференції проводить Л. Власюк.

Рис. 19. Фото на згадку перед входом у музей

Академіки НАН України О.М. Пономаренко та П.Ф. Гожик особисто не змогли взяти участь у роботі конференції, але забезпечили інформаційну, організаційну та фінансову (оплатили трансфер учасників конференції за маршрутом Київ – Коростишівський каньйон – Хорошів – відвали Волинського родовища пегматитів – Київ) допомогу.

Рис. 20. На відвалах Волинського родовища пегматитів

8 жовтня 2021 року в смт. Хорошів, Житомирської області в будинку культури та в Державній установі «Музей коштовного і декоративного каміння» Міністерства фінансів України відбулася десята науково-практична конференція «Мінерально-сировинні багатства України: шляхи оптимального використання» з міжнародною участю. Конференція стала знаковою, оскільки була науковою подією, яка дозволила узагальнити наукові здобутки попередніх дев'яти конференцій, проаналізувати організаційні помилки і стала початковою точкою відліку для наступних конференцій. До організаторів конференції доєднався Державний гемологічний центр України, значно розширилось коло і кількість учасників. Серед учасників заклади НАН України: Інститут геологічних наук НАН України, Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення імені М.П. Семенка НАН України, Інститут геотехнічної механіки імені М.С. Полякова НАН України, Інститут проблем природокористування та екології НАН України, Інститут телекомунікацій і глобального інформаційного простору НАН України. Національний науково-природничий музей НАН України; заклади МОН України: Державний університет «Житомирська політехніка», Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Коледж геологорозвідувальних технологій КНУ імені Тараса Шевченка, Криворізький національний університет, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, Львівський національний університет імені Івана Франка, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, НАУ «Києво-Могилянська академія», Одеський національний університет імені І.І. Мечнікова, Поліський національний університет, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна; державні установи: ДУ «Музей коштовного і декоративного каміння» Міністерства фінансів України, Державний гемологічний центр України, УкрНДІгаз; приватні організації: АТ «Укргазвидобування», ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг», ТОВ «Укрбуррозвідка», ТОВ НВП «КАРАТ-БурСервіс», громадські організації: Спілка буровиків України, Спілка геологів України; зарубіжні організації: Disaini ja tehnoloogia akadeemeemia (Таллін, Естонія); органи місцевого самоврядування (Хорошівська селищна рада, Олевська міська рада (відділ культури)) та ін. Щорічне збільшення числа організаторів та учасників конференції свідчить про її високий статус.

Загалом у роботі конференції (очно і заочно) взяли участь 131 учасники.

Перед початком конференції її учасники відвідали Коростишівський каньйон, де ознайомилися з геологічною будовою родовища гранітів та облаштуванням зони рекреації після його відпрацювання.

Рис. 21. Учасники конференції у Коростишівському каньйон

Відпрацьований кар'єр затоплений, а територія навколо нього рекультивована та являє собою зону рекреації. У стінках кар'єру відслонюються сірі, світло-сірі, іржаво-сірі (звітрені) дрібнозернисті та крупнозернисті порфіроподібні відміни граніту, в мінеральному складі яких переважає кварц, плагіоклаз та біотит. Подекуди у відвалах зустрічаються брили лабрадоритів. З трьох сторін каньйон оточений стрімкими гранітними стінами, і лише з однієї берег пологий. Саме там обладнано невеликий пляж, альтанки і кафе. Пляж зручний для відпочинку з дітьми. У воду можна заходити з пляжу та пірнати зі скель. Вважають, що вода має лікувальні властивості для опорно-рухового апарату.

Під час екскурсії розгорнулася дискусія між доктором геолого-мінералогічних наук Степаном Кривдіком та доктором геологічних наук Катериною Деревською щодо геологічної будови родовища до якої доєдналися інші учасники конференції. Нажаль, єдиної точки зору на геологічну будову родовища учасники дискусії не досягли.

Рис. 22. Обговорення геологічної будови родовища гранітів

Рис. 23. Під час екскурсії Коростишівським каньйоном

Рис. 24. Учасники екскурсії на схилі Коростишівського каньйону

До початку конференції її учасники отримали пам'ятні сувеніри, інформаційну літературу про Музей коштовного та декоративного каміння і Державний гемологічний центр України, збірник матеріалів, обсягом 372 сторінки, який вміщує 58 наукові статті, що охоплюють широкий спектр актуальних питань пов'язаних з дослідженням і оптимальним використанням

мінерально-сировинних багатств України; моніторингом, охороною та використанням територій, порушених гірничими виробками, дослідженням проблем обліку і збереження геологічних пам'яток природи, туристично рекреаційним потенціалом держави та музейною справою [9].

а

б

в

г

Рис. 25. Інформаційно-довідковий набір учасника конференції. *а* – фірмовий пакет з рекламно-інформаційною продукцією, папка, пам'ятний сувенір *б* – збірник матеріалів конференції; *в*, *г* – розмаїття сувенірної продукції для учасників конференції

Перед початком і протягом роботи конференції у холі будинку культури працювала виставка картин з мінералів місцевої майстрині Вікторії Сокирко. Учасники конференції мали змогу помилуватися творчістю прекрасної майстрині та придбати її картини.

Рис. 26. Виставка картин Вікторії Сокирко

Конференцію відкрила директор музею коштовного та декоративного каміння Віталія Яковлева.

З привітанням до учасників конференції виступили артисти Хорошева (відбувся невеликий концерт); голова Хорошівської селищної громади В.В. Столярчук; Президент Українського мінералогічного товариства Г.О. Кульчицька; почесний президент Українського мінералогічного товариства, завідувач відділу «Мінералогічний музей імені академіка В.І. Вернадського» ІГМР імені М.П. Семененка НАН України В.І. Павлишин; директор Державного гемологічного центру України А.М. Ткаленко, голова правління ГО «Спілка геологів України» Г.А. Лівенцева; декан гірничо-екологічного факультету державного університету «Житромирська політехніка» В.В. Котенко.

Подяки, значки Українського мінералогічного товариства пам'ятні сувеніри за вагомий особистий внесок у популяризацію мінералогії, музейної справи, збереження унікальної колекції коштовного і декоративного каміння та започаткування, організацію і проведення науково-практичної конференції «Мінерально-сировинні багатства України: шляхи оптимального використання» отримали співробітники музею коштовного і декоративного каміння: директор Яковлева В.В., заступник директора Кот В.С., головний зберігач фондів, завідувач науковою частиною Власюк Л.Л., зберігач фондів Козаченко Л.М., молодші наукові співробітники Ковтун І.А., Лірник М.І., а також селищний голова Столярчук В.В.

Медалями «За заслуги» другого ступеня ГО «Спілка геологів України» нагороджені директор ДУ «Музей коштовного та декоративного каміння» Міністерства фінансів України Віталія Яковлева та завідувач відділу літології Інституту геологічних наук НАН України, доктор геологічних наук, професор Мирон Ковальчук.

Медалями «За заслуги» третього ступеня ГО «Спілка геологів України» нагороджені старші наукові співробітники Інституту геологічних наук НАН України Ю.В. Крошко, Т.В. Охоліна і науковий співробітник Г.О. Кузьманенко.

Рис. 27. Кузьманенко, Мирон Ковальчук, Тетяна Охоліна, Юлія Крошко з медалями «За заслуги Галина» ГО «Спілка геологів України»

За багаторічну активну участь в організації та проведенні науково-практичної конференції Подяки ДУ «Музей коштовного і декоративного каміння» отримали академік НАН України Пономаренко О.М., професори Павлишин В.І. і Ковальчук М.С., кандидати геологічних наук Крошко Ю.В., Кузьманенко Г.О., Охоліна Т.В., Фігура Л.А., директор Державного гемологічного центру України Ткаленко А.М., голова правління ГО «Спілка геологів України» Лівенцева Г.А., президент ГО «Спілка буровиків України» Вдовиченко А.І., голова Хорошівської селищної громади Столярчук В.В., працівник Хорошівського народного музею Цвіра І.А.

Перед початком пленарного засідання відбувся святковий концерт.

Пленарне засідання, на якому головував професор Мирон Ковальчук, пройшло у доброзичливій, дружній обстановці. Під час пленарного засідання

послухати наукові доповіді провідних вчених-геологів, геологів-виробничників та оприлюднити результати власних досліджень мали змогу аспіранти установ НАН України та ВУЗів МОН України, студенти.

Молоді науковці, студенти отримали досвід оприлюднення результатів наукових досліджень, цінні поради щодо подальшої їх наукової роботи, зокрема їм усім було рекомендовано провідних вчених України до яких вони можуть звернутися за порадою і відповідними рекомендаціями.

Після завершення пленарного засідання, був прийнятий за основу проект рішення конференції.

Проведення чергової одинадцятої науково-практичної конференції «Мінерально-сировинні багатства України: шляхи оптимального використання» згідно рішення було заплановано на 2023 рік.

Рис. 28. Президія конференції В. Павлишин, А. Ткаленко, В. Котенко, А. Вдовиченко, М. Ковальчук, Г. Лівенцева, В. Яковлева

На завершення учасники конференції обговорили її результати у неформальній обстановці та ознайомилися з експозицією «Музею коштовного і декоративного каміння».

Таким чином, «Музей коштовного та декоративного каміння» є не лише унікальним музеєм, до якого постійно навідуються учні, студенти, науковці, учасники конференцій різного рангу, краєзнавці, пересічні люди, а й науковим центром, який регулярно проводить науково-практичну конференцію, у якій беруть участь широке коло учасників – від студентів і викладачів вищих учбових закладів МОН України до науковців НАН України і геологів-виробничників.

Рис. 29. Екскурсію для учасників конференції проводить директор музею Віталія Яковлева

Рис. 30. Фото на згадку перед входом до музею коштовного та декоративного каміння

У зв'язку з повномасштабною агресією російської терористичної держави, поточну складну ситуацію, пов'язану з воєнним станом, відвідування музею з 24 лютого 2022 року стало неможливим з огляду на неспроможність закладу забезпечити безпеку відвідувачів та наявні ризики щодо збереження цілісності колекції. Негативні наслідки від воєнних дій можуть призвести до повної або

часткової втрати експозиції, відтворення якої буде неможливе в силу її унікальності та неповторної одиничності окремих її зразків.

Основними складовими колекції коштовного і декоративного каміння є неживі природничі експонати з різними властивостями та особливостями. Для збереження їх у належному стані працівники установи проводять значний об'єм робіт, який полягає у: періодичному догляді, перевірці на наявність пошкоджень (механічних або хімічних), чистоті й збереженості всіх музейних зразків. Значна частина експонатів (віком майже два мільярди років) потребують постійної уваги, зокрема, догляду за температурою, вологістю й освітленістю.

Також працівники установи зайняті своїми щоденними трудовими обов'язками: проводять регламентно-організаційні заходи по удосконаленню обліку музейних предметів, займаються науковою атрибуцією нових надходжень, приводять маркування музейних предметів до сучасних міжнародних вимог. Для збереження опису фондів колекції працівники музею проводять цифрове фотокопіювання зразків та інвентарних книг, переносять в електронний формат музейну документацію. Поточна робота цим не обмежується: розгорнута активна діяльність в соціальних мережах для висвітлення основних подій функціонування музею, налагоджена співпраця з освітніми закладами громади, проводиться підвищення кваліфікації працівників установи.

Віримо, що незабаром, після Перемоги України над рашистською нечистю, музей відновить свою повноцінну діяльність, а запланована на 2023 рік науково-практична конференція «Мінерально-сировинні багатства України: шляхи оптимального використання» неодмінно відбудеться.

Видання матеріалів науково-практичної конференції «Мінерально-сировинні багатства України: шляхи оптимального використання»

1. Матеріали другої Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції «Мінерально-сировинні багатства України: шляхи оптимального використання» (10 грудня 2009 р. смт. Володарськ-Волинський). Володарськ-Волинський, 2009. 212 с.
2. Матеріали третьої Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції «Мінерально-сировинні багатства України: шляхи оптимального використання» (09 грудня 2010 р. смт. Володарськ-Волинський). Володарськ-Волинський, 2010. 212 с.
3. Матеріали четвертої Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції «Мінерально-сировинні багатства України: шляхи оптимального використання» (09 грудня 2011 р. смт. Володарськ-Волинський). Володарськ-Волинський, 2011. 212 с.
4. Матеріали п'ятої Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції «Мінерально-сировинні багатства України: шляхи оптимального

використання» (07 грудня 2012 р. смт. Володарськ-Волинський). Володарськ-Волинський, 2012. 187 с.

5. Матеріали шостої Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції «Мінерально-сировинні багатства України: шляхи оптимального використання» (18 жовтня 2013 р. смт. Володарськ-Волинський). Володарськ-Волинський, 2013. 145 с.
6. Матеріали сьомої науково-практичної конференції «Мінерально-сировинні багатства України: шляхи оптимального використання» (5 жовтня 2018 р. смт. Хорошів). Київ, 2018. 194 с.
7. Матеріали восьмої науково-практичної конференції «Мінерально-сировинні багатства України: шляхи оптимального використання» (4 жовтня 2019 р. смт. Хорошів). Київ, 2019. 256 с.
8. Матеріали дев'ятої науково-практичної конференції «Мінерально-сировинні багатства України: шляхи оптимального використання» (2 жовтня 2020 р. смт. Хорошів). Київ, 2020. 166 с.
9. Матеріали десятої науково-практичної конференції «Мінерально-сировинні багатства України: шляхи оптимального використання» (8 жовтня 2021 р. смт. Хорошів). Хорошів, 2021. 372 с.

V.V. Yakovleva, M.S. Kovalchuk

THE HISTORY OF THE CREATION OF THE MUSEUM OF PRECIOUS AND DECORATIVE STONES. HISTORICAL AND SCIENTIFIC ASPECTS OF THE SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE «MINERAL AND RAW MATERIAL WEALTH OF UKRAINE: WAYS OF OPTIMUM USE»

The article provides brief information about the history of the creation of the Museum of Precious and Decorative Stones and information about the initiation by the museum of the scientific and practical conference «Mineral and raw material wealth of Ukraine: ways of optimal use». In the historical aspect, the organizational and scientific aspects of the conferences that took place during 2008-2021 are covered.

Key words: Museum of Precious and Decorative Stones, Conference «Mineral Resources of Ukraine: ways of optimal use», history of initiation and implementation.

В.В. Яковлева, М.С. Ковальчук

ИСТОРИЯ СОЗДАНИЯ МУЗЕЯ ДРАГОЦЕННОГО И ДЕКОРАТИВНОГО КАМНЯ. ИСТОРИЧЕСКО-НАУЧНЫЕ АСПЕКТЫ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ «МИНЕРАЛЬНО-СЫРЬЕВЫЕ МНОГООБЩЕСТВА УКРАИНЫ»: ПУТИ ОПТИМАЛЬНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ»

В статье представлены краткие сведения об истории образования Музея драгоценных и декоративных камней и сведения о создании музеем научно-практической конференции «Минерально-сырьевые богатства Украины: пути оптимального использования». В историческом аспекте отражены организационно-научные аспекты конференций, которые состоялись в течение 2008-2021 годов.

Ключевые слова: музей «Драгоценных и декоративных камней», конференция «Минерально-сырьевые богатства Украины: пути оптимального использования», история начала и проведения.

ДУ «Музей коштовного і декоративного каміння», смт. Хорошів, Житомирська обл., Україна
Віталія Яковлева

e-mail: muzey_vv@ukr.net

Інститут геологічних наук НАН України, Київ, Україна

Мирон Ковальчук

доктор геологічних наук

<https://orcid.org/0000-0001-9265-9707>

e-mail: kms1964@ukr.net

Стаття надійшла: 23.05.2022